

Туркіна О.М.

старший викладач Класичного приватного університету, м. Запоріжжя, Україна

ПОТЕНЦІАЛ СЕМАНТИЧНИХ НАШАРУВАНЬ ЯК ЗАСОБУ ФОРМУВАННЯ АСОЦІАТИВНОЇ БАГАТОРІВНЕВОЇ МОВНОЇ СІТКИ В ІДЮСТИЛІ Т. МАННА

Ідіюстиль Т. Манна постійно привертає увагу дослідників, які вивчають складний синтаксис, атрибутивність, повтори лексем, багатозначність і зв'язність елементів у його художніх текстах. Зокрема, М. Діркс вказує на наявність у текстах Т. Манна удосконаленої семантичної системи з нашаруваннями значень. Дослідник зазначає, що окреме поняття у текстах письменника складається з наскрізних семантичних нашарувань лексем у тексті, які доповнюють одна одну і створюють певне асоціативне поле [2, с. 30], тому мова Т. Манна характеризується багатством відтінків значень і прагне до виключної, насиченої нюансами точності [4, с. 304]. Текстам Т. Манна притаманні взаємопроникнення і перехрещення семантичних полів, які через інтерпретацію адресата набувають певної семантичної визначеності [2, с.31].

Намагаючись надати кожній деталі декілька значень і функцій одночасно, Т. Манн вдається до розмежованої синонімії і асоціативних повторів. Він віддає перевагу утворенню складних слів, іменники в його художніх текстах поєднуються у нетипових індивідуально-авторських комбінаціях, прикметники накопичуються у групах по два, три і навіть чотири та переважним чином поєднуються через дефіс з метою утворення семантично комплексних лексичних одиниць. Лексеми у текстах письменника поєднуються у вигляді повторів і взаємодіють з іншими повторами у вигляді поля, яке орієнтоване на єдиний центр, утворюючи перехрещення зв'язків і породжують додаткові асоціативні ланцюги. Асоціативні синонімічні ряди, спираючись на повтор, виводять синонімічні формули з номіналізацій у вигляді іменників, які супроводжуються ад'єктивними елементами.

Через повтори лексем, зокрема варійовані синонімічні повтори, перехрещення значень лексем в одному асоціативно-концептуальному полі, виникає те, що ми називаємо багаторівневою асоціативною мовною сіткою. Вона представляє собою цілісну систему семантичних значень, які співвідносяться, перехрещуються, стикаються і протиставляються. У текстах Т. Манна повтор служить джерелом для складання асоціативної багаторівневої мовної сітки, яка охоплює весь ідіюстиль письменника. Можна зробити припущення, що накладання і перехрещення асоціативно-концептуальних полів у багаторівневій асоціативній мовній сітці є способом взаємодії окремих індивідуально-авторських концептів.

Індивідуально-авторський концепт (далі ІАК) утворюється у художньому тексті і може бути виявлений як багаторівневе утворення, оскільки він є складною структурою, компонентами якої є загальнолюдські, національно-культурні, соціальні й індивідуальні складові. Спираючись на методика О.Г. Фоменко [1, с. 269], ми вважаємо ІАК тривірневим утворенням, процедура аналізу якого передбачає:

визначення початкових культурних (духовних) концептів, які є базовими для подальшої концептуалізації ІАК; опис асоціативно-концептуального поля, в якому відбувається трансформація визначених базових концептів в ІАК й їх взаємодія у багаторівневій асоціативній мовній сітці; виведення ІАК у конфігураціях, що притаманні даному ідіостилі письменника.

У тексті новели «Смерть у Венеції» Т. Манн вперше вдається до лінгвістичного удосконалення техніки свого письма, розвиваючи прийом лейтмотивного повтору, в якому відбувається семантичні нашарування значень, ущільнення значення мовних одиниць містяться перехрещення смислових полів в багаторівневій асоціативній сітці і зашифровані культурні коди, мовні одиниці набувають семантичної багатозначності. Ця новела є підсумком раннього ідіостилі Т. Манна і знаменує собою новий етап у творчому розвитку письменника. Новела «Смерть у Венеції» виокремлюється серед інших ранніх текстів Т. Манна більш глибоким осмисленням дійсності.

Розглянемо рівні базового культурного концепту TOD/СМЕРТЬ. На першому рівні базовий культурний концепт TOD/СМЕРТЬ має в тексті новели п'ять прямих включень: 1) ...*Die Ehe, die er in noch jungen dlichem Alter mit einem Mädchen aus gelehrter Familie eingegangen, wurde nach kurzer Glücksfrist durch den Tod getrennt...* [3, с. 98]. Концепт TOD/ СМЕРТЬ як зруйнування союзу, результатом якого є втрата близької людини і в результаті самотність. Семантичне значення дієслова *trennen* означає припинення СОЮЗУ, РОЗСТАВАННЯ між людьми, вираженого іменником *Ehe* (шлюб). 2) ...*es erinnert noch mehr an den Tod selbst, an Bahre und düsteres Begängnis und letzte, schweigsame Fahrt...* [3, с.109]. Через однорідні члени речення концепт TOD/ СМЕРТЬ доповнюється значенням ПОХОВАННЯ через *Begängnis* з атрибутивним компонентом *düster мрачний* і іменником *Fahrt* з атрибутивними компонентами *letzt, schweisam*, який асоціюється з *Himmelsfahrt* (Вознесенням). СМЕРТЬ позбавлена статичності. Вона є шляхом, подорожжю водою, яка несе небезпеку, якою до Венеції прибула небезпечна хвороба. 3) ...*in welchen der umgehende Tod die Stadt versetzte...* [3, с.182]. Концепт TOD/ СМЕРТЬ з атрибутивним компонентом *umgehend* вказує на СМЕРТЬ як бродячу сутність. 4) ...*als könne Flucht und Tod alles störende Leben in der Runde entfernen...* [3, с.187]. СМЕРТЬ представляється як руйнівна сила, що знищує ЖИТТЯ. 5). ...*Und noch desselben Tagesempfang eine respektvoll erschütterte Welt die Nachricht von seinem Tode...* [3, с.187]. СМЕРТЬ, як явище, здатне потрапити до глибини ДУШ.

На другому рівні цей концепт трансформується у тексті новели у словосполученні *das jenseitige Leben* [3, с. 80], яке втілює образ потойбічного життя. Він пересікається з концептом SEELE/ДУША у значенні ЖИТТЯ. Концепти TOD/СМЕРТЬ і LEBEN/ЖИТТЯ набувають тотожності, перехрещуючись в полі одного концепту – SEELE/ДУША. Освоєння концепту TOD/СМЕРТЬ відбувається далі через нашарування синонімічних лексем *Befreiung, Entbürdung, Vergessen* із значеннями СМЕРТЬ як ВИЗВОЛЕННЯ. СМЕРТЬ як ВИЗВОЛЕННЯ від ярма і ЗАБУТТЯ пересікається з концептами WILLE/ВОЛЯ у значенні ТЯЖІННЯ і ARBEIT/ ПРАЦЯ у значеннях WERK/ ТВІР і незмінне, холодне, пристрасне DIENST/СЛУЖІННЯ: ...*diese Begierde nach Befreiung, Entbürdung und Vergessen,--der Drang hinweg vom Werke, von der Alltagsstätte eines starren, kalten und leidenschaftlichen Dienstes...* [3, с.85]. TOD/СМЕРТЬ у значенні ВМИРАННЯ є такою, що поглинає і через атрибутивний компонент *ekel*

представлена як огидне явище, яке йде крадучись і застигає зненацька: ...*fraß das Sterben in der Enge der Gäßchen um sich...* [3, с.180]; ...*in denen verheimlichterwise das ekle Sterben umging...* [3, с.187]. Концепт TOD/СМЕРТЬ як ЗАНЕПАД стикається з концептом SEELE/ДУША як підметом в реченні і є залежним компонентом у генітиві від іменників *Unzucht i Raserei*. Вони є складовими концепту TOD/СМЕРТЬ як ЗАНЕПАД у значеннях РОЗПУСТА і ОБУРЕННЯ: ...*Und seine Seele kostete Unzucht und Raserei des Unterganges ...* [3, с.187]. Спусташена внутрішньо людина щоденним зусиллям ВОЛІ змушує себе до кропіткої праці, що проковує ВНУТРІШНІЙ РОСПАД. Приклад: ...*eine innere Unterhöhlung, den biologischen Verfall* [3, с.187]. СМЕРТЬ як внутрішній розпад, біологічне розкладення. Концепт TOD/СМЕРТЬ освоюється також у значенні ГНИТТЯ через іменник *Fäulnis*: ...*die Luft war feucht, dick und von Fäulnisdünsten erfüllt...* [3, с.190].

На третьому рівні ПРАГНЕННЯ СПОКОЮ освоюється як прагнення спокою, що є властивим самовідданому митцю через складний іменник *Ruheverlangen*: ... *aus dem Ruheverlangen des schwer arbeitenden Künstlers...* [3, с. 125]. Концепт ARBEIT/ПРАЦЯ, ТРУД трансформується через составний іменник *Ruheverlangen* у концепт ВОЛЯ (прагнення спокою) письменника, що тяжко працює. За А. Шопенгауером, ВОЛЯ вступає в конфлікт із РОЗУМОМ. Рішення цього протистояння філософ бачить в СМЕРТІ як вивільненні від тортур, що є результатом конфлікту. Заперечення ВОЛІ веде у безодню (NICHTS), до розпаду світу. Філософ уявляє СМЕРТЬ як РОЗПАД, КІНЕЦЬ СВІТУ і НИЩО. СМЕРТЬ вивільняє ВОЛЮ.

Таким чином, ІАК в ідіостилі Т. Манна є динамічним, асоціативним і багатомірним утворенням, який динамізується у багатомірній асоціативно-концептуальній сітці. ІАК розгортається на основі базового культурного концепту, який трансформується в асоціативно-концептуальному полі через входження до різних синонімічних рядів, набуваючи нових відтінків значень і поєднуючись з іншими концептами. На третьому рівні в результаті перехрещення полів концептів формується ІАК у конфігураціях, притаманних даному ідіостилі письменника. Три рівні разом утворюють багаторівневу асоціативну мовну сітку, в якій взаємодіють і перехрещуються шляхом нашарувань семантичні значення.

Література

1. Фоменко Е.Г. Лингвотипологическое в индивидуально-авторской концептосфере //Лингвистика в контексте культуры: Материалы V международной практической конференции. – Челябинск: Издательский центр ЮУрГУ, 2012. – С.269-275.
2. Dierks M. Studien zu Mythos und Psychologie bei Thomas Mann. – Frankfurt am Main: Klostermann, 2003. – 293S.
3. Mann T. Novellen und Erzählungen. – М.: Айрис-Пресс, 2002. – 256 с.
4. Schröter K. Thomas Mann im Urteil seiner Zeit. – Frankfurt am Main: Klostermann, 2000. – 556 S.